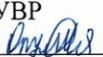


МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ
Министерство образования Республики Тыва
Управление образования Администрации муниципального района «Дзун-Хемчикский
кожуун»
МБОУ Чыргакинская СОШ

РАССМОТРЕНО
методическим объединением
учителей

 Сат З.Э.
Протокол №1
от "29" августа 2023 г.

СОГЛАСОВАНО
заместитель директора по
УВР

 Донгак О.М.
Протокол № 1
от "29" августа 2023 г.

УТВЕРЖДЕНО
директор

 Сат А. А.
Приказ №1
от "1" сентября 2023 г.



РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
учебного предмета

«Родной (тувинский) язык»

для 3 класса начального общего образования
на 2023-2024 учебный год

Составитель: Монгуш Лидия Деспижековна
учитель начальных классов

Чыргакы 2023

ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

Программаны тургузарда удуртулга болган документилен.

Ажылчын программаны Россия Федерациязынын «Ооредилге дугайында» Хоойлузунун 12-ги чуулунун 7-ги кезээнге, эге болгаш ниити ооредилгенин федералдыг ооредилге стандарттарынга, РФ-нын ооредилге болгаш эртем яамызынын 2009 чылдын октябрь 6-да унген 373 дугаарлыг дужаалынга, тус чернин бюджеттиг ниити билигнин ооредилге чери Чыргакы ниити билиг школазынын ажылчын программанынын дугайында саавырга ундезилээн.

3-ку класстын тыва дыл программанын Тыва Республиканын ниити ооредилгезинин эге школага 1 - 4 класстарга тыва дыл талазы-биле куруне стандарттарынга дууштур тургускан. Ук программа Тыва Республиканын ооредилге, эртем болгаш аныяктар политиказынын яамызынын ооредилге-методиктиг човулелинин чопшээрели-биле 2008 чылда чырыкче парлаттынып ундуртунген.

Ооредилгиг план Э.Д. Ондарнын «Методиктиг сумелеринин» (дорт чылдыг эге школанын 3-ку класзынын «Тыва дыл» ному-биле ажылдаар башкыларга дузаламчы. Кызыл – 1988ч) дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларнын шингээди алган билиглерин, мергежилдерин, чанчылдарын тыва дыл программанынын негелделеринге дууштур эге класс башкыларынга А.А. Алдын-оолдун «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы» - биле хынаарын сумелеп турар. Тыва Республиканын ниити ооредилгезинин национал девискээр кезээ 3-ку класс оореникчилеринин ниити сайзыралынче, оларнын билиинин практиктиг болурунче угланмышаан, программаны тургузарда эртемниинин, дес-дараалашкаанын, коргузуглуунун болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларнын назы-харын барымдаалап тургаш тургускан.

3-ку класска тыва дылды ооредиринин кол сорулгалары:

1. Уругларны медреселдиг-биле шын номчуур, бижиир болгаш шын чугааланыр кылдыр ооредир;
2. Оларга торээн дыл литература талазы-биле эге билиглерни бээр;
3. Уругларны ном ажыглаарынга чанчыктырар болгаш оларнын дылга сонургалын, номчулгаже болгаш билиглерже чуткулун хайныктырар;
4. Номчулга болгаш бижилге-биле холбаштыр бойдушту, ниитилел амыдыралын хайгаараарынга ундезилээш, оореникчилерни материалистиг узел-бодал-биле чепсеглээр;
5. Уругларны мораль болгаш этика талазы-биле кижизидер;
6. Ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол богаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарынга оореникчилерни чанчыктырар.

Программаны тургузуп тура дараазында **принциптерни** сагаан:

1. Коммуникативтиг принцип. Уругларнын тыва дылда аас-чугаазын харылзаалыг чугаага сайзырангай, тодаргай болуру - биле ангы-ангы хевирлерин ажыглап билиринге ооредир.
2. Торээн дылын шын, медреселдиг ажыглап билириниэ принциви.
3. Коргузуг материалдарын ажыглаар принцип.
4. Дес-дараалашкаан барымдаалаар принцип.
5. Уругларнын назы-харын барымдаалаан принцип.

3-ку класска Ш.Ч. Сат, Н.Ч. Дамба, Н.М. Ондар «Тыва дыл» номун Тыва Республиканын ниити болгаш профессионал ооредилге яамызы бадылап, 2013 чылда парладып ундурген.

Ниитизи-биле программа ёзугаар 3-ку класска тыва дыл неделяда 2 шак, чылда 68 шак, 34 неделяда кылдыр бердинген.

ПРОГРАММА. 3-ку класс.

Фонетика, грамматика, шын бижилге болгаш чугаа сайзырадылгазы

КАТАПТААШКЫН. Уннер болгаш ужуктер (бо темага хамаарышкан ажылдарны ооредилге чылынын дургузунда чорудар). Ажык болгаш ажык эвес уннер, оларны ужуктер-биле демдеглээри. Состун дазылын тодарадыры. Торел состер тывары. Состерни кожурери.

Состернин слог болгаш ун-ужук анализи, состерни хажыдыышкын чок, ужуктер кагбайн, ужуктер солувайн, бижип чанчыгарынга оон ужур-дузазы.

Дакпырлап бижиир ажык эвес уннер.

Дулей (куштут болгаш кошкак), ыткыр кошкак ажык эвес уннерни шын бижири.

Ъ (кадыг демдек) хереглээри.

Домак. Домактын чугула кежигуннери.

СОСТУН ТУРГУЗУУ. Состун уткалыг кезектеринин дугайында ниити билиг: дазыл, чогаадылга болгаш оскертилге кожумактары.

Дазыл, чангыс дазылдыг состер. Оскертилге кожумаа.

Тургузуу бодуун состернин оскертилге кожумактарын тып билири.

Чогаадылга кожумаа. Бодуун тургузуглуг состернин чогаадылга кожумактарын тып билири.

Состерге чогаадылга болгаш оскертилге кожумактарынын дес-дараалашкаа.

Сос иштинге тт, нн, кк деп дакпырлаан уннернин ужуктерин бижири.

Тып, тик, ток, тырт, теп, тут деп состерни болгаш оларнын уткалыг хевирлерин шын бижири.

ЛЕКСИКА. Состун лексиктиг утказын тодарадыры. Кожурген болгаш хой уткалыг состер тывары. Оларны чугаага шын ажыглап билири.

ЧУГАА КЕЗЕКТЕРИ. Чугаа кезектери-биле ниити таныжылга: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, ат орну, наречие, сан ады, эвилелдер, эдеринчилер, артынчылар.

ЧУВЕ АДЫ. Чуве ады, оон утказы, айтырыглары. Чуве адынын саннарга оскерлири (чангыстын саны, хойнун саны). Хойнун санынын кожумактарын шын бижири. Чангыстын санында чуве аттарын падежтерге оскертири, падежтерин ылгап билири.

Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак чуве аттары.

Бодалды шын чиге илередирде чоок уткалыг чуве аттарындан эн тааржырын шилип билири.

ДЕМДЕК АДЫ. Демдек ады, оон утказы, айтырыглары. Демдек аттарын чуве аттары-биле ажыглаары. Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак демдек аттары. Бодалды шын болгаш чиге илередир демдек адын шилип билири.

ЭДЕРИНЧИЛЕР. Эдеринчилернин дугайында ниити билиг. Эн хереглеттингир эдеренчилерни (дээш, дег, дугайында, -биле, ышкаш, башка) практика кырынга ажыглап билири.

КЫЛЫГ СОЗУ. Кылыг созу, оон айтырыглары. Кылыг созунун уелерге оскерлири (амгы уе, эрткен уе, келир уе). Болбас кылдыныг илередир кылыг состери.

ДОМАК. СОС КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ. Медээ, айтырыг, алгы домактары (чугаалаар сорулгазынын аайы-биле), кыйгырыг болгаш кыйгырыг эвес домактар (у наяны-биле).

Кол сос, соглекчи—домактын чугула кежигуннери. Ийиги черге кежигуннер (хевирлерге чарбас). Домакта состернин харылзаазы. Делгеренгей эвес болгаш делгеренгей домактар. Домак соолунге улуг сек, айтырыг, кыйгырыг демдектери.

Сос каттыжышкыны. Сос каттыжышкынында состернин харылзаазы. Сос каттыжышкынында озек болгаш чагырткан сос.

СОЗУГЛЕЛ. ХАРЫЛЗААЛЫГ ЧУГАА. Созуглел болгаш оон кол бодалы. Созуглелдин ады (эгеzi). Созуглелдин янзылары: тоожуушкун, чурумал, угаап боданышкын (ниити таныжылга). Созуглелде даяныр состер.

Созуглелдин янзыларынын (тоожуушкун, чурумал, угаап боданышкын) болгаш чугаа стильдеринин (чугаалажыр, албан-ёзу, чечен чогаал стильдери) дугайында ниити билиг (таныжылга).

Созуглелди логика талазы-биле тонген кезектерге чарары, оларга ат (эге) бээри. Башкынын удуртулгазы-биле созуглелдин планын тургузары.

Созуглелдин кезектерин болгаш кезек бурузунде домактарны харылзаштырары (хенертен, бир катап, оон соонда, долгандыр дээн чергелиг состер-биле, ат оруннары болгаш эвиллилдер дузазы-биле).

Созуглелдернин кол бодалын тодарадыры. Тоожуушкун янзылыг созуглелдин тургузуунун схемазы (эгеzi, кол кезээ, тончузу).

Белен азы коллективтиг тургускан план ёзугаар тоожуушкун янзылыг созуглелдин эдертии (аас-биле).

Баш удур белеткел-биле элээн каш сюжеттиг чуруктар азы чангыс чурук езугаар оореникчилернин корген-билгенинге хамаарышкан (оюннар, хайгааралдар, экскурсиялар дугайында дээш о.ё.) аас болгаш бижимел чогаадыглар. Чурумал болгаш угаап-боданышкын хевирлиг 2—3 хире домактарны аас болгаш бижимел ажылдарынче киирири.

Бодунун дугайында кыска чага бижири.

Элдек-эвилен болурунун дурумнери. Аас болгаш бижимел чалалга, байыр чедиришкени.

Дилег илередиринин состерин ажыглаары.

СЛОВАРЬЛЫГ МЕРГЕЖИЛГЕЛЕР (бо ажылды ооредилге чылынын дургузунда чорудар)

Ангы-ангы чугаа кезектеринге хамааржыр чангыс дазылдыг состер тывары. Утка талазы-биле чоок болгаш удурланышкак состер тывары.

Бодалды илередирде эн херек состу шилип билири.

ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА ООРЕНГЕНИН КАТАПТААРЫ. Созуглел болгаш домак. Медээ, айтырыг, алгы домактары. Кыйгырыг домактары.

Состун тургузуу. Ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижири. Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, сан ады, эдеринчилер..

ЧАРАШТЫР БИЖИЛГЕ

Бижилге гигиеназынын чанчылдарын улам сайзырадыр. Чангыс шугумга бижиirinче оореникчилерни шилчидер мергежилгелер.

Оореникчилерге берге биче, улуг ужуктерни болгаш оларнын каттыжышкыннарын бижидерин уламчылаар: 1) з, к, в, ч, б, д, у, ү, я дээш о. ё.; 2) Г, П, Т, Р, З, Е, Ю, У, Y, Д, Ф,

К, В дээш о.ө.; 3) Пп, Чч, Рр, Вв, Зз, Уу дээш о.ө. Ол, ое, се, ас, үе, до дээн чергелиг ужуктер каттыжышкынын узуктел чок тудуштуарынга мергежилгелер.

Тус-тузунда оореникчилернин холунун ужуунде чараш, тода бижииринин талазы-биле хажыдышкыннарны болгаш четпестерни эдер сорулга-биле, ужуктерни болгаш оларнын элементи-лерин, состерни болгаш домактарны бижидер чергелиг мергежилгелерни кылдыртыры.

Состе ужуктерни болгаш одуругда состерни чангыс аай хемчээлдиг ийленчек болгаш шын кылдыр коргузуп, ужуктернин бедии-н, калбаан шын сагывышаан, чангыс доора шугум кырынга бижири.

Дурген бижип ооредиринге мергежилгелер. Дурген санаашкын ёзугаар болгаш адап турда состерни, домактарны бижири. Алфавиттин бичи ужуктерин янзы-буру шыйыглар-биле каттыштырбышаан, дурген тудуштур бижири. Элээн дурген темп-биле адаан домактарны болгаш улуг эвес, кыска созуглелди хары угда бижип шыдаптарынга оореникчилерни чанчыктырар.

ШЫН БИЖИЛГЕЗИН САКТЫП АЛЫР СОСТЕР:

Ада-чурт, ажил-агый, ажиттынар, апаар (болу бээр), апаар (алгаш баар), артык, боо-чепсек, бора-хокпеш, бомбурзек, вертолёт, дангырак, демир-орук, дортен, дуккур, душтеки, инек-караа, имиртин, ирт, катаптаар, каттыжар, каттырар, куш-культура, малгаш, мурнуку, начын, ниити, ортулук, оттур, ойттар, орттенир, почта, радио, суггарар, суггаттыг, телевизор, томаанныг, тураскаал, угаан-сарыыл, хана солун, харыысалга, хаттыг, хуусаа, чадаг-терге, четче, четтирер, чинге-тараа, чунар-бажын, чурттакчы, чуктээр, шокар, шопулак, эртине, эртер (хурал эртер), эрттирер (хуралды эрттирер).

Программада негелделер дараазында болуктерден тургустунган:

- 2-ги класска алган билиглерин, мергежилдерин болгаш чанчылдарын системажыдып катаптаары;
- уннер болгаш ужуктер;
- состер;
- чугаа кезектери;
- домак;
- чыл дургузунда ооренгенин катаптаары.

1-4 класстарга тыва дыл устуку класстарга ооренир тыва дыл болгаш литература эртемнеринин белеткел чадазы болбушаан, колдуунда-ла практиктиг сорулгаларны чедип алырынче угланган.

Тыва дылда ооредилге программанын шингээттингенинин чижек туннелдери.

Торээн дылды ооренгенинин туннелинде оореникчилер тыва дылды чон аразында харылзажырынын болгаш национал культуразынын кол херексели деп ме-дереп билген турар ужурлуг. Ынчангаш уругларнын торээн дылынга эки хамаарылгазы, дылды шын, частырыг чок ажыглап билиринден хамааржыр. Тыва дыл уругларга ооредилгенин кол дозу база даап боданышкынынын, ме-дереп билиишкенинин, чогаадыкчы чоруун сайзырадырынга кол херексел болур.

Тыва дылды ооренип турар уеде оореникчилер аас – биле болгаш бижимел харылзаалыг чугаага бодунун чогаадыкчы чоруун ажыглап, херек ме-дээ - дыннадыгны, ооредилге даалгаларын кууседиринге янзы-буру номнар-дан (ооредилге номна-ры, энциклопедия, сло-варьлар, солун-сеткуулдерден) тып ооренир.

Торээн дылды ооренгенинин туннелинде оореникчилернин чаа ооредилге материалын оорениринге сонуургалы бедип, тыва дылды улаштыр бедик чадага оорениринин дозу болур.

Кижизидилге талазы-биле алырга, уруглар чугаа культуразыныё чурумунга, аас чугаазынга, торээн дылынга хамаарылгазы чоннун сагыш-сеткилинин бедик кодурлуушкунунун херексели деп билип алыр ужурлуг.

3-ку классты доозуп тура тыва дылда программаны билип алганынын планнатынган туннелдери.

Личностуг.

оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медресеп билири.
- ооредилгенин чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- Тыва дылды билири дээрге-ле национал культуранын чоргааралы болур.
- Кижилернин угаан-бодалын болгаш сагыш-сетклин илередир дылдын ангы-ангы хевирлерин сайзырадып билири
- Чоннун аас-чугаазынын аялгаларынче кичээнгей салып билири.
- Тыва дылга сонуургалы бедип, ону хандыр ооренири болур.
- Аас болгаш бижимел чугаага дылды кайы хире билирин боду хынап билири болур.
- ооредилгеже, эртем – билигже чуткулдуу;

Оореникчилерге хевирлеттинер билиглер:

- Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун киириштирип турарын медресеп билири.
- Тыва дылды эстетиктиг овур-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.

Предметтиг.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45—55 хире состуг созуглелди чараш хол-ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры;
- фонетиктиг сайгарылганы кылыры: демдектерин шын салыры; чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири;
- состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар);
- чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири;
- домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарын-га чарар;
- домактарнын бодун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар;
- коллективтии-биле тургускан план езугаар 45—50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары.

- Тыва дылда синоним, антоним состерни деннеп тургаш тып билири;
- Бердинген состун долу фонетиктиг сайгарылгазын кылып билири;
- Бодунун кылган ажылын долузу-биле хынап, бодунга демдекти шын салып билири;
- Чогаадыг бижип тургаш бодунун узел-бодалын долузу- биле бодунун состери-биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;
- Домакта состернин аразында харылзаазын тып, оларны сос каттыжыышкыннарынга чарып билири;
- Домактын синтаксистиг сайгарылгазын кылып билири;
- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;
- Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;

Чогаадыкчы ажылдар.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- План езугаар созуглелди тургузуп билири;
- Бердинген чуруктарга чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири;
- Даалгаларлыг мергежилгелерни шын, медреселдиг кылып билири;
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Бодунун чогаадыынга чурук чуруп билири;
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
- Домактарда кылган частырыгларны тып, эдип билири.
- Эгезин берген чугааны улаштыр чогаадып билири;

МЕТАПРЕДМЕТТИГ

Регулятивтиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Кичээлде кандыг сорулга салдынганын билген турар.

Кичээлдин сорулгаларынга хамаарыштыр бодунун кылыр ужурлуг ажылдарын планнап алыры.

- Бодалгалар бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медреселдиг шилип алыр ужурлуг.
- Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билир ужурлуг.
- Бодунун болгаш эжинин орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билир ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Башкы-биле демниг ажылдажыышкын уезинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири;
- Кылган ажылдарынга болгаш ажыл уезинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири;
- Бодунун ажылын планнап билири;

Ооредиглиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Ооредилгеге херек билиглери энциклопедиялары, словарьлары, справочниктери, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;

- Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири;

- Белен таблица, схемаларны, созуглелдерни долдуруп билири;

- Дылда уннерни, ужуктерни, состун кезектерин, домак кежигуннерин, бодуун домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деннеп, болуктеп билири;

- План езугаар ооренген материалды болуктеп, туннеп билири;

- Номчаан созуглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири;

- Состерде орфограммаларны тып билири;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Херек билиглери библиотекалардан, ооредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;

- Медерелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;

- Логиктиг угаап боданышыкынын аас болгаш бижимел чугаага шын тургузуп билири;

- Алган медээлерни критиктиг унелеп билири;

Коммуникативтиг

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Чугаанын диалог хевирин билири.

- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурдуг.

- Оореникчилер аразында сумележип тургаш ниити туннеди ундуруптери

- Бодунун узел-бодалын илередип билири.

- Билдинмес чуул бар болза катап айтырып тургаш билип алыр аргалыг.

- Бот-боттарынын аразында хынажып база кошкак ооренир эштеринге дуза кадып шыдаар ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Салып алган сорулгаларын чедип алырда оске кижилернин узел – бодалдарын база дыннап, унелеп билири;

- Уруглар боттарынын аразында дузалажып тургаш бот-боттарынын аразында хыналданы шын чорудуп билири;

- Аас чугаага ооренип алган билиглери шын ажыглап билири;

- Эжинге дамчыдар херек медээни долуг болгаш дес-дараалашкак кылдыр дамчыдып билири;

Тыва дылда чыл тончузунде оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медереп билири.

- Ооредилгенин чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;

- Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары;

- Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, эдеринчилер;

- Домак кежигуннери: чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннери.

- Коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 хире состуг эдэртиг болгаш чогаадыг бижиир.

- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири;
 - Ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билир ужурлуг.
 - Ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларыны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
 - Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурлуг.
- Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:
- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;
 - Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;
 - Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарыга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медресе билип, эстетиктиг омур-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.
 - Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;
 - Медреселдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;

Оореникчилернин билиглеринге, мергежилдеринге болгаш чанчылдарыга кол негелделер.

Оореникчилер 3-ку класс дооскаш, дараазында билиглерни алган турар:

состун тургузуу: дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактары; чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, эдеренчилер; домак
кежигуннери: чугула (кол сос болгаш соглекчи) болгаш ийиги чергенин.

Оореникчилернин алган турар мергежилдери:

шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг 45—55 хире состуг созутлелди чараш хол-ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры; фонетиктиг сайгарылганы кылыры: демдектерин шын салыры; чарары, ажык болгаш ажык эвес уннерни ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири; состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар); чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири; домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарын-га чарар; домактарнын бодун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги черге кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар; коллективтии-биле тургускан план езугаар 45—50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Ажыглаан чогаалдар:

1. Ш.Ч. Сат, Н.Ч. Дамба, Н.М.Ондар «Тыва дыл» Кызыл- 2013ч.(3 класс)
2. А.А. Алдын-оол «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы» Кызыл-1998ч
3. А.А.Алдын-оол «Эдертиглер чыындызы» Кызыл-2011ч.
4. Г.М. Селиверстова, Р.Р. Бегзи, В.В. Сюрюн-оол, Б. К. Ондар «Орус- тыва словарь» тыва школанын 2- 4 класстарынга. Кызыл- 2001ч.

Тыва дылдын календарь-тематиктиг планнаашкыны (3 класс)

№	Кичээлдин темазы	Шагы	Хуну	
			Планда	Херек кырында
1	Домак. Домактын чугула кежигуннери.	1	04.09	
2	Улуг сек, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектери.	1	08.09	
3	Чувелер аттары	1	11.09	
4	Кириилде диктант «Кежээ»	1	15.09	
5	Чувелернин кылдыныын коргузер состер	1	18.09	
6	Чувелернин шынар демдектерин коргузер состер	1	22.09	
7	Чувелернин кылдыныын, шынар демдектерин коргузер состер	1	25.09	
8	Диктант «Сигенчилер»	1	29.09	
9	Уннер болгаш ужуктер . Ажык уннер	1	02.10	
10	Кыска болгаш узун ажык уннер	1	06.10	
11	Ок-биле адаар ажык уннер	1	09.10	
12	Кадыг болгаш чымчак демдектиг состер	1	13.10	
13	Хыналда диктант «Клётар» ар.59, 83	1	16.10	
14	Е, ё, ю, я деп ужуктерлиг состер	1	20.10	
15	Ажык эвес уннер. Куштуг, кошкак болгаш эн кошкак ажык эвес уннер.	1	23.10	
16	Сос иштинге ажык эвес уннерни шын бижири.	1	27.10	
17	Эгезинге п болгаш т бижиир состер.	1	10.11	
18	Диктант «Кыш»	1	13.11	
19	Состун тургузуу (составы). Дазыл	1	17.11	
20	Чангыс дазылдыг состер. (торел состер)	1	20.11	
21	Чогаадылга кожумактары. Оскертилге кожумактары.	1	24.11	
22	. Эдертиг "Дииспейлер" ар. 80	1	27.11	
23	Сос иштинге катаптаан ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижири.	1	01.12	
24	Тып, тик, ток, тырт, теп, тут деп состерни кожумактар немежирге, шын бижири.	1	04.12	
25	-дыр (-дир,-дур, -дур, -тыр,-тир,-тур,-тур) деп артынчыларны шын бижири.	1	08.12	
26	Хыналда диктантызы "Шиижек"	1	11.12	
27	Дефистеп бижиир нарын состер	1	15.12	
28	Чуве ады. Чуве аттарынын саннарга оскерлири. Частырыглар-биле ажыл.	1	18.12	
31	Чуве аттарынын падежтерге оскерлири	1	22.12	
29	Хуу аттарны шын бижири	1	26.12	
30	Хыналда диктант «Кышкы ажыд»	1	29.12	
32	Демдек адынын дугайында ниити билиг	1	12.01	
33	Домей болгаш удурланышкак уткалыг демдек аттары	1	15.01	
34	Демдек адынын чогаадылга кожумактары.	1	19.01	
35	Диктант "Койгун" (диктантылар болгаш эдертилер чыындызы, ар.82)	1	22.01	

36	Сан адынын дугайында ниити билиг.	1	26.01	
37	Тун болгаш дугаар сан аттары	1	29.01	
38	Эдеринчилер.	1	02.02	
39	Диктант "Эзим"	1	05.02	
40	Кылыг состери.	1	09.02	
41	Чогаадыг «Чылдын кышкы уези»	1	12.02	
42	Кылыг созунун болур болгаш болбас хевирлери.	1	16.02	
43	Кылыг созунун уелери.	1	19.02	
44	Диктант "Чечен биле Мерген» (ар.140)	1	26.02	
45	Частырыглар-биле ажыл. Чугаа кезектерин быжыглаарынга катаптаашкын	1	01.03	
46	Чугаа кезектерин быжыглаарынга катаптаашкын	1	04.03	
47	Домак дугайында ниити билиглер. Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары.	1	11.03	
48	Диктант «Адыглар»	1	15.03	
49	Домактын чугула кежигуннери	1	18.03	
50	Ийиги чергенин кежигуннери.	1	22.03	
51	Домакта санай адаан состернин аразынга биче сек.	1	01.04	
52	Домакта состернин харылзаазы	1	05.04	
53	Диктант "Хадын" (ар. 96)	1	08.04	
54	Домактар тургузары. Диалог чугаа.	1	12.04	
55	Чогаадыг «Хоглуг чазым!»	1	15.04	
56	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын	1	19.04	
57	Созуглел.	1	22.04	
58	Созуглелдин темазы.	1	26.04	
59	Созуглел. Дужуруп бижилге.	1	26.04	
60	Эдертиг "Кушкаш оглу"	1	03.05	
61	Частырыглар-биле ажыл. Ун, ужук, слог, сос, состу кожурери	1	06.05	
62	Хыналда диктант «Чараш болгаш эткир»	1	13.05	
63	Частырыглар-биле ажыл. Куштуг болгаш кошкак ажык эвес уннер.	1	17.05	
64	Ун, ужук, слог, сос, состу кожурери.	1	20.05	
65	Хыналда диктант «Чайгы дыштанылга»	1	24.05	
66	Удурланышкак болгаш чоок уткалыг чуве аттары.	1	26.05	
67 68	Демдек аттарынын чуве аттары-биле холбаазы	2	27,31.05	